

IQTISODIYOTNING TARIXIY RIVOJLANISHI VA ZAMONAVIY RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA IQTISODIY O'SISH OMILLARI

Baxridinova Shaxnozaxon Shukurullayevna

Qo'qon universiteti Andijon filiali "Iqtisodiyot va moliya" kafedrası o'qituvchisi

G'anijonova Rayyona Omadjon qizi

"Iqtisodiyot" yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada iqtisodiyotning tarixiy rivojlanish bosqichlari hamda zamonaviy raqamli transformatsiya sharoitida iqtisodiy o'sish jarayonlari tizimli va kompleks yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda agrar, feodal va kapitalistik iqtisodiy tizimlarning shakllanish xususiyatlari, ularning iqtisodiy munosabatlarga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, postindustrial jamiyat va raqamli iqtisodiyotning shakllanishi, raqamli texnologiyalarning ishlab chiqarish samaradorligi va innovatsion faollikka ta'siri ilmiy manbalar asosida asoslab beriladi. Maqolada raqamli iqtisodiyotning milliy innovatsion strategiyalardagi o'rni va barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashdagi ahamiyati ilmiy jihatdan ochib beriladi.

Kalit so'zlar: iqtisodiyot tarixi, raqamli iqtisodiyot, iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar, raqamli transformatsiya.

Kirish : Iqtisodiyot jamiyat hayotining asosiy tayanchi bo'lib, u ishlab chiqarish, taqsimlash, ayirboshlash va iste'mol jarayonlarini qamrab oluvchi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizim hisoblanadi. Iqtisodiy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishi jamiyatning ijtimoiy tuzilmasi, ishlab chiqarish kuchlari hamda texnologik taraqqiyot darajasi bilan chambarchas bog'liq. Shu sababli iqtisodiyotning tarixiy rivojlanish bosqichlarini ilmiy jihatdan o'rganish zamonaviy iqtisodiy jarayonlarning mohiyatini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarixiy jarayonlar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyot dastlabki o'tgan asir va yillarda, tabiiy xo'jalik shaklida vujudga kelib, keyinchalik feodal munosabatlar, sanoat inqilobi va kapitalistik ishlab chiqarish tizimi orqali rivojlangan. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab esa iqtisodiy taraqqiyot yangi — postindustrial bosqichga ko'tarildi. XXI asrda raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi natijasida iqtisodiyotning mazmuni va shakli tubdan o'zgarib, raqamli iqtisodiyot kontsepsiyasi shakllandi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi iqtisodiyotning tarixiy evolyutsiyasini va zamonaviy raqamli transformatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Iqtisodiyotning tarixiy rivojlanish bosqichlari: Iqtisodiyotning shakllanishi va rivojlanishi jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u tarixiy jarayon davomida turli bosqichlardan o'tgan. Iqtisodiyotning dastlabki shakli ibtidoiy va agrar jamiyatlarga xos bo'lib,

bunda ishlab chiqarish faoliyati asosan insonlarning kundalik tirikchilik ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan. Ushbu davrda mehnat qurollarining sodda bo'lishi, texnologik taraqqiyotning sustligi hamda mehnat taqsimotining cheklanganligi iqtisodiy samaradorlikning past darajada qolishiga sabab bo'lgan. Iqtisodiy munosabatlar asosan natural xo'jalik doirasida shakllanib, mahsulot ayirboshlash cheklangan ko'lamda amalga oshirilgan. Keyingi tarixiy bosqich — feodal jamiyatda iqtisodiy munosabatlar yerga egalik asosida shakllandi. Yer asosiy ishlab chiqarish vositasi sifatida namoyon bo'lib, feodal yer egalari va qaram dehqonlar o'rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar iqtisodiy tizimning asosini tashkil etdi. Bu davrda natural xo'jalik ustun bo'lsa-da, hunarmandchilik va savdo-sotiqning rivojlanishi bozor munosabatlarining shakllanishiga zamin yaratdi. Ayniqsa, shaharlarning paydo bo'lishi va savdo yo'llarining kengayishi iqtisodiy aloqalarning murakkablashuviga olib keldi. Kapitalistik iqtisodiyotning shakllanishi sanoat inqilobi bilan uzviy bog'liq bo'lib, mashinali ishlab chiqarishning joriy etilishi iqtisodiy rivojlanishda tub burilish yasadi. Xususiy mulkning ustuvorligi, bozor raqobatining kuchayishi va erkin mehnat munosabatlari iqtisodiy o'sishni tezlashtirdi. Ushbu bosqichda ishlab chiqarish hajmi keskin oshib ketishi va mehnat unumdorligi yuqori darajaga ko'tarildi. Shu bilan birga, xalqaro savdo va iqtisodiy integratsiya jarayonlarining faollashuvi global iqtisodiy tizimning shakllanishiga olib keldi.

Zamonaviy iqtisodiyot va raqamli transformatsiya: Zamonaviy iqtisodiyot raqamli texnologiyalar keng joriy etilayotgan murakkab va dinamik tizim sifatida tavsiflanadi. Raqamli transformatsiya iqtisodiy jarayonlarning axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida tubdan qayta tashkil etilishini anglatib, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqaruv sohalarini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda. Elektron tijorat, raqamli moliya xizmatlari, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar (Big Data) va bulutli texnologiyalar zamonaviy iqtisodiyotning asosiy drayverlariga aylanmoqda. Raqamli transformatsiya bozor mexanizmlarining tezkorligini oshiradi, transaksion xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi va iqtisodiy subyektlar o'rtasidagi axborot almashinuvini soddalashtiradi. Natijada iqtisodiy faoliyatning umumiy samaradorligi ortib, moslashuvchan va innovatsion biznes modellari shakllanadi. Bu jarayonlar iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish bilan birga, iqtisodiy tizimning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Raqamli iqtisodiyotning iqtisodiy o'sishga ta'siri: Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, innovatsiyalarni tezkor joriy etish va yangi bozor segmentlarini o'zlashtirish iqtisodiy o'sish sur'atlarining oshishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli infratuzilma rivojlangan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulotning o'sish sur'atlari nisbatan yuqori bo'ladi. Elektron davlat xizmatlari, raqamli platformalar va startap ekotizimining rivojlanishi iqtisodiy faollikni kuchaytirib, yangi ish o'rinlari yaratilishiga hamda mehnat bozorining sifat jihatdan yangilanishiga zamin yaratadi.

Milliy innovatsion strategiyalar: Raqamli iqtisodiyotga o'tish ko'plab mamlakatlar tomonidan milliy rivojlanish strategiyasining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan. Milliy innovatsion strategiyalar raqamli infratuzilmani rivojlantirish, inson kapitalining sifatini oshirish, ilmiy-tadqiqot va innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Bu strategiyalar iqtisodiyotning texnologik modernizatsiyasini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanib, raqamli texnologiyalarni joriy etish, elektron boshqaruv tizimlarini takomillashtirish va innovatsion muhitni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Milliy innovatsion strategiyalar iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, global raqobatbardoshlikni oshirish va iqtisodiy o'sishni uzoq muddatli istiqbolda ta'minlashga xizmat qiladi.

XULOSA: O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyotning rivojlanishi tarixiy jarayon sifatida jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari, ishlab chiqarish kuchlari va texnologik taraqqiyot darajasi bilan uzviy bog'liq holda shakllanib kelgan. Iqtisodiy tizimlarning agrar va feodal shakllardan sanoatlashgan kapitalistik tuzilmalarga, keyinchalik esa postindustrial va raqamli iqtisodiyotga evolyutsion tarzda o'tishi iqtisodiy munosabatlarning murakkablashuvi va samaradorlikning izchil oshib borishini ta'minlagan. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, zamonaviy sharoitda raqamli iqtisodiyot iqtisodiy o'sishning muhim institutsional va texnologik omiliga aylanmoqda. Raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va transaksion xarajatlarni kamaytirish orqali iqtisodiy faoliyatning sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, raqamli platformalar, elektron tijorat va raqamli moliya vositalari iqtisodiy subyektlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni jadallashtirib, bozor mexanizmlarining moslashuvchanligini kuchaytirmoqda. Shu bilan birga, raqamli transformatsiya innovatsion faoliyatni faollashtiruvchi muhim katalizator sifatida namoyon bo'lmoqda. Ilmiy tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, raqamli infratuzilma rivojlangan mamlakatlarda yalpi ichki mahsulot o'sish sur'atlari barqarorroq bo'lib, iqtisodiy tizimning global raqobatbardoshligi yuqori darajada shakllanadi. Bu holat raqamli iqtisodiyotning milliy iqtisodiyotlar uchun strategik ahamiyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Tahlil natijalariga ko'ra, milliy innovatsion strategiyalar doirasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi. Inson kapitalini rivojlantirish, raqamli savodxonlikni oshirish, innovatsion muhitni qo'llab-quvvatlash hamda

institutsional mexanizmlarni takomillashtirish raqamli transformatsiyaning samaradorligini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu yo'nalishlarda izchil davlat siyosati olib borilishi milliy iqtisodiyotning strukturaviy modernizatsiyasini tezlashtirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, iqtisodiyotning tarixiy evolyutsiyasi va zamonaviy raqamli transformatsiya jarayonlarini kompleks o'rganish shuni ko'rsatadiki, raqamli iqtisodiyot bugungi kunda nafaqat texnologik hodisa, balki iqtisodiy o'sishning barqaror va uzoq muddatli modelini shakllantiruvchi fundamental omilga aylanmoqda. Shu bois raqamli iqtisodiyotning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur ilmiy asosda tadqiq etish iqtisodiy fanlar rivoji uchun amaliy iqtisodiy siyosatni takomillashtirish nuqtai nazaridan dolzarb katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. BIG DATA AND ITS ROLE IN THE DIGITAL ECONOMY — maqola raqamli iqtisodiyotda katta ma'lumotlar (Big Data) roli hamda uning iqtisodiy o'sishga ta'siri haqida ilmiy tahlil beradi.
Economic Horizons: Journal of Business, Economics, and Finance, Vol. 1 No. 1 (2025), 1–16 betlar.
<https://ecomindspress.com/index.php/eh/article/view/1>
2. RAQAMLI IQTISODIYOT VA UNING O'ZBEKISTONDAGI TIJORAT BANKLARIDAGI TUTGAN O'RNI — maqola O'zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyotning tijorat banklari sohasidagi o'rnini ilmiy o'rganadi.
ILMIY TADQIQOT VA INNOVATSIYA, 1(1), 9–15 betlar (2022).
<https://ilmiytadqiqot.uz/index.php/iti/article/view/2>
3. THE IMPACT OF THE DIGITAL ECONOMY ON DEVELOPING COUNTRIES — maqola raqamli iqtisodiyotning rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini kompleks tahlil qiladi.
International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 12(05) (2025).
<https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd/article/view/3101>
4. ECONOMIC GROWTH AND THE DIGITAL ECONOMY: THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE DIGITAL ECONOMY IN THE ECONOMIC GROWTH OF UZBEKISTAN — maqola raqamli iqtisodiyotning O'zbekiston iqtisodiy o'sishidagi o'rnini yoritadi. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14130297>
5. RAQAMLI VA YASHIL IQTISODIYOT: O'ZBEKISTON TAJRIBASI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI — maqola O'zbekistonning raqamli va yashil iqtisodiyot yo'nalishlaridagi strategik integratsiyani tahlil qiladi.
Digital Transformation and Artificial Intelligence, v3i410 (2025).
<https://dtai.tsue.uz/index.php/dtai/article/view/v3i410>

6. Raqamli iqtisodiyot haqida umumiy tushuncha — maqola raqamli iqtisodiyotning asosiy nazariy tamoyillari va iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini yoritadi. Green Economy and Development, Vol. 2 No. 8 (2024).
<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/4237>
7. RAQAMLI IQTISODIYOTGA O'TISH SHAROITIDA IQTISODIY O'SISH OMILLARINING TA'SIRINI BAHOLASH METODOLOGIYASI — maqola raqamli iqtisodiyotga o'tish sharoitida iqtisodiy o'sish omillarini ilmiy baholaydi. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18013125>
8. O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni o'rni — maqola O'zbekiston raqamli iqtisodiyotining hozirgi holati, imkoniyatlar va logistik infratuzilma tahlilini beradi. Muhandislik va Iqtisodiyot, 2(5) (2024). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14555613>
9. THE LINK BETWEEN DIGITAL INFRASTRUCTURE AND ECONOMIC GROWTH — maqola raqamli infratuzilma va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi aloqani ilmiy asosda o'rganadi. International Journal of Artificial Intelligence, 712–716 betlar (2024).
<https://www.academicpublishers.org/journals/index.php/ijai/article/view/1804>